

100 КЛЮЧОВИХ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців.
О. Довженко

Д. В. ЖУРАВЛЬОВ

Д. В. ЖУРАВЛЬОВ

Денис Володимирович Журавльов — кандидат історичних наук, доцент. Викладає історію України у ХНУ ім. В. Н. Каразіна, автор понад 15 наукових публікацій.

Спеціально для тих, хто хоче більше дізнатися про велике минуле України!

100 КЛЮЧОВИХ
ПОДІЙ
УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

100 КЛЮЧОВИХ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців.
О. Довженко

Вважають, що історія розвивається по спіралі, проходячи через ті самі процеси, що відбувалися сотні років тому. Завдяки цій книзі ви дізнаєтесь про ключові події української історії, які не тільки сприяли формуванню української нації, а й суттєво вплинули на подальший розвиток та становлення нашої держави. А отже, знаючи їх, можна спробувати завбачити, що станеться у майбутньому! Унікальна методика подання матеріалу дозволить вам освіжити й поглибити знання з історії України від стародавніх часів до сьогодення.

www.trade.bookclub.ua

ISBN 978-966-14-5667-8

9 789661 456678

КНИЖКОВИЙ
СІМЕЙНОМУ
ДОЗВІЛЛЯ

100 КЛЮЧОВИХ
ПОДІЙ
УКРАЇНСЬКОЇ
ІСТОРІЇ

Д. В. Журавльов

100 КЛЮЧОВИХ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

ХАРКІВ 2013 **КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ**

УДК 94(477)
ББК 63.3(4УКР)
Ж91

Жодну з частин даного видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Д. В. Журавльов, кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України історичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Дизайнер обкладинки *Марія Пащевська*
В оформленні обкладинки використано картини:
«Запорожцы», Ілля Рєпін;
«Переяславська рада. 1654», Олексій Ківшенко;
«Повернення переможців. Козак із прапором», Юзеф Брандт;
«Гетьман Іван Брюховецький і його герб», автор невідомий;
фотографію Михайла Грушевського, автор невідомий

ISBN 978-966-14-5667-8

- © Журавльов Д. В., текст, 2013
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2013
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2013

ДАВНЯ РУСЬ

ЗАСНУВАННЯ КИЄВА

ДАТА І МІСЦЕ

V—IX ст. (будь-яка точна дата умовна, Андріївська, вона ж Старокиївська, гора, можливо, також територія Замкової гори (Киселівки, Хоревиці) і Щекавиці (Олегової гори)).

ДІЙОВІ ОСОБИ

За «Повістю минулих літ» — Кий, виборний князь (військовий ватажок) антів або полян, мав братів Щека та Хорива, сестру Либідь. За однією з версій, Кий — засновник княжої династії полян, останніми представниками якої інколи вважають Аскольда та/або Діра. Вітчизняні історики намагалися знайти історичну основу і в сюжеті про похід Кия на Дунай (найчастіше його пов'язують із антськими походами на Візантію в VI ст.). На роль імператора, що прийняв Кия (можливо, як федерата імперії), нерідко висували Юстиніана I (правив у 527—565 рр.) або Іраклія (610—641 рр.), рідше — цариці Ірини (797—802 рр.) та Михайла III (842—867 рр.). Археологічні знахідки (монети, медальйони) свідчать про довгу історію контактів населення середнього Подніпров'я з Візантією. У VI ст. службі Юстиніана були згадані істориком Прокопієм Кесарійським антські вожді Хильбудій (530-ті рр.) та Доброгаст (з 550-х рр.). Доволі популярним в українській історичній літературі є ототожнення Хильбудія з Києм (тоді «Кий» розглядається як прізвисько за аналогією з франкським діячем Карлом Мартелом — «Молотом»). Менш відомий «претендент» на роль Кия жив за часів імператора Іраклія — вождь дунайських слов'ян VII ст. Кувер, що був розбитий аварами і спробував закріпитися на Балканах, захопивши деякі візантійські володіння (загинув під час облоги Фессалонік, згаданий у «Чудесах св. Дмитрія Солунського»). Прихильниками менш правдоподібних версій про більш пізнє правління Кия та заснування Києва відповідно є М. Тихомиров (кінець VIII ст., засновники — слов'яни, носії волинцевської культури) та Г. Вернадський (830-ті рр.,

мадяри на службі Хазарського каганату), О. Прицак (засновники — власне хазари).

ПЕРЕДУМОВИ ПОДІЇ

Наприкінці V ст. територія правого берега Дніпра була прикордонною зоною трьох археологічних культур — Празької, Пеньківської та Колочинської, носіями котрих були давні слов'янські племена. Важливими чинниками для заснування тут міста стали особливості рельєфу (природні підвищення, зручні для побудови укріплень, природна межа лісу та лісостепу), велика річка — джерело води, риби, торговельний шлях, об'єкт поклоніння для слов'ян-язичників. Питання про те, коли і чому саме одне зі слов'янських поселень гніздового типу перетворилось на справжнє місто (укріплений центр ремесла й торгівлі), дотепер дискусійне. Ймовірним важливим чинником є зовнішній вплив — напади кочівників, розвиток зовнішньої торгівлі тощо. Важливим чинником для історії Києва стало проникнення в Подніпров'я варягів і розвиток Дніпровського торговельного шляху «з варяг у греки».

Хід події

Перші слов'янські поселення на місці Києва датують другою половиною V ст., справжнім містом — племінним центром антів (згодом полян); столицею їхнього «княжіння» Київ стає пізніше — в VI, VII, можливо, навіть у VIII ст., а центром «Руської землі» і «матір'ю міст руських» — після 882 р., коли до Києва прийшов скандинавський конунг Хельгі (князь Олег) і знищив попередню династію, представлену, ймовірно, князем Аскольдом. Після цієї дати Київ можна вважати столицею Давньої (Київської) Русі.

Наслідки події

Заснування княжого адміністративного центру, осередку ремесла, торгівлі, культури, мало колосальне значення для подальшої української і загалом слов'янської історії. Києву судилося стати

не просто столицею могутньої імперії Рюриковичів, але й сакральним центром спочатку язичницької, а згодом християнської Русі, «другим Єрусалимом» для східних слов'ян епохи Середньовіччя та Нового часу, адміністративним центром князівства, литовсько-польського воєводства, козацького полку, російської губернії та радянської області, столицею Української Народної Республіки, Української Держави та Української Радянської Соціалістичної Республіки, а згодом — найбільшим містом незалежної України і сьомим за кількістю населення містом Європи (станом на 2012 р.).

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ

Попри довгу легендарну й літописну традицію, пов'язану з київськими топонімами, пам'ять про заснування одного з найдавніших європейських міст на державному рівні була вшанована пізно, 1982 р., встановленням на набережній Дніпра неподалік мосту Патона відомого всім киянам і гостям міста монумента з Києм, Щеком, Хоривом та Либіддю в човні (реконструйований 2010 р.). 2002 р., уже за доби незалежності, на майдані Незалежності було відкрито ще один пам'ятник згаданим легендарним героям, факт заснування міста відзначено випуском ювілейних монет. Подія широко відображена в творах живопису (зокрема, серії картин А. Орльонова), літературі, підручниках.

ПОХІД РУСІВ НА КОНСТАНТИНОПОЛЬ 860 РОКУ

ДАТА І МІСЦЕ

Червень—липень 860 р., протока Босфор, околиці Константинополя, узбережжя Мармурового моря і Принцові острови (нині Туреччина).

ДІЙОВІ ОСОБИ

Аскольд (?—?) і Дір (?—?), за версією «Повісті минулих літ», — варяги-дружинники Рюрика, брати, співправителі; за версією Никонівського літопису — представники місцевої полянської династії, можливо, нащадки Кия. Варіанти, висунуті дослідниками в різні часи: Дір як воєвода Аскольда, Дір як титул Аскольда (або навпаки), Дір як спадкоємець Аскольда (або навпаки), зрештою, випадково поєднані літописом імена князів-представників різних династій IX ст. Загалом постать Діра виглядає «розмитою» навіть на тлі тих небагатих фактів, які ми маємо щодо Аскольда.

Гарнізоном Константинополя командував єпарх (градоначальник із широкими повноваженнями) Ориха (?—?), організаторські функції виконував також патріарх Фотій (820—896, Константинопольський патріарх у 857—867 та 877—886 рр.), визнаний згодом святим і одним із отців церкви). Імператор Михаїл III П'яниця (840—867, останній правитель з Аморійської династії, син імператриці Феодори, визнаної святою за відновлення іконошанування) був у поході проти арабів і, швидше за все, повернувся до столиці не встиг.

ПЕРЕДУМОВИ ПОДІЇ

Відносини полянсько-варязького князівства Аскольда та Візантії на ранньому етапі були непростими насамперед через привабливість земель імперії для нападів з метою взяття здобичі та підвищення престижу руських військових вождів. Можливо, цей перший в історії русько-візантійських воєн похід військ Русі на Константинополь був прямо пов'язаний зі складним військово-політичним становищем імперії в середині IX ст., коли Візантія вела важку війну з халіфатом Аббасидів, і частина гарнізону та флот залишили Константинополь. У будь-якому разі для імперських збройних сил і дипломатії напад русів був абсолютною несподіванкою. Версію про кривду, завдану русам раніше у Константинополі, і похід через помсту історики сьогодні відкидають. Сили русів набагато переважали чисельність гарнізону Константинополя.

ЗМІСТ

Давня Русь

Заснування Києва	6
Похід русів на Константинополь 860 року	8
Утворення Київської Русі	11
Розгром Святославом Хазарського каганату 965 року	13
Хрещення Русі	16
Битва під Лиственном	20
Побудова собору Святої Софії в Києві	22
Битва на річці Сальниця	25
Написання «Повісті минулих літ»	28
Написання «Слова о полку Ігоревім»	31
Заснування Галицько-Волинської держави	34
Битва на Калці	36
Облога і взяття Києва монголами	40
Битва під Ярославом	44

Литовсько-польська доба та козацькі війни

Битва на Синіх Водах	50
Кревська унія	52
Битва на Ворсклі	55
Грюнвальдська битва (битва під Танненбергом)	59
Битва під Вількомиром	63
Битва під Ольшаницею	66
Заснування Хортицького замку Д. Вишневецьким	69
Люблінська унія	73
Повстання К. Косинського і битва під П'яткою	78
Облога табору на Солониці	82
Брестська церковна унія	86
Морські походи під проводом П. Сагайдачного	90
Московський похід 1618 року	95
Хотинська війна	99
Битва на Куруковому озері та Куруківська угода	102
Битва під Переяславом	107
«Статті для заспокоєння руського народу»	113
Повстання Я. Острияниці та «Ординація Війська Запорозького»	117

Українська козацька держава

Битва на Жовтих Водах	124
Битва під Корсунем	127
Битва під Зборовом і Зборівський мир 1649 року	131
Битва під Берестечком	135
Бої під Білою Церквою і Білоцерківський мир	141
Битва під горою Батіг	143
Переяславська рада і Березневі статті	148
Гадяцька угода	152
Битва під Конотопом	155
Андрусівське перемир'я	160
Оборона Чигирини	163
Вічний мир	168
Взяття Азова	170
Повстання С. Παλιά	175
Перехід І. Мазепа на бік Карла XII	179
Полтавська битва 1709 року	184
Конституція П. Орлика	188
Ліквідація гетьманства в Україні	191
Коліїщина	195
Ліквідація Запорозької Січі	199

Доба імперій

Жалувана грамота Катерини II дворянству	204
Ясський мир 1792 року	206
Вихід «Енеїди» І. Котляревського	209
Повстання Чернігівського полку	212
Вихід альманаху «Русалка Дністрова»	216
Вихід «Кобзаря»	219
Революція 1848 року в Західній Україні і створення Головної Руської ради	222
Битва на Чорній річці 1855 року	226
Селянська реформа 1861 року	230
Валуєвський циркуляр	234
Емський указ	238
Чигиринська змова	243
Заснування першої партії в Західній Україні — РУРП	246
Заснування РУП	250
Повстання на броненосці «Князь Потьомкін-Таврійський»	253

Столипінська аграрна реформа в Україні	257
Галицька битва 1914 року.	260
Брусилівський прорив 1916 року	264

Століття революцій

Створення Центральної Ради	272
Четвертий універсал Центральної Ради.	275
Бій під Крутами	277
Брестський мир УНР із державами Четверного союзу	282
Гетьманський переворот	286
Створення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР)	290
Бій під Мотовилівкою.	294
Акт злуки УНР і ЗУНР	299
Штурм Перекопу 1920 року.	303
Початок першої п'ятирічки в УСРР.	309
Перший Великий збір і заснування ОУН	312
Початок масової колективізації і «розкуркулення» в Україні	316
Процес СВУ	320
Голодомор 1932—1933 рр.	323
Танкова битва під Дубном—Луцьком—Бродами	327
Оборона Києва 1941 року	334
Оборона Севастополя.	338
Друга битва за Харків (Харківсько-Барвінківська операція) 1942 року	342
Створення УПА	348
Третя битва за Харків 1943 року	352
Корсунь-Шевченківська операція 1944 року	360
Львівсько-Сандомирська операція 1944 року	364
Приєднання Закарпаття до УРСР	368
Операція «Вісла»	372
Передача Криму до складу УРСР	375
Створення Української Гельсінської групи	379
Чорнобильська катастрофа	382
Проголошення незалежності України	386
Всенародний референдум та президентські вибори 1991 року.	390
Ухвалення Конституції України	392
Література	395

Популярне видання

ЖУРАВЛЬОВ Денис Володимирович
100 ключових подій української історії

Головний редактор *С. С. Скляр*
Завідувач редакції *К. В. Новак*
Відповідальний за випуск *І. Г. Веремій*
Редактор *Н. Я. Радченко*
Художній редактор *С. В. Місяк*
Технічний редактор *М. С. Жубр*
Коректор *І. Г. Близнюкова*

Підписано до друку 17.06.2013. Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Minion». Ум. друк. арк. 21,0. Наклад 7000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів
у ДП «Видавництво та типографія “Таврида”»
95040, Україна, АРК, м. Сімферополь, вул. Ген. Васильєва, 44

Видавництво Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
www.trade.bookclub.ua

ГУРТОВИЙ ПРОДАЖ КНИГ ВИДАВНИЦТВА

ХАРКІВ

ДП з іноземними інвестиціями
«Книжковий Клуб “Клуб Сімейного
Дозвілля”»

61140, г. Харків-140,
просп. Гагаріна, 20-А
тел/факс +38 (057) 703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

ЗАПОРІЖЖЯ

ФОП Савчук Ю. Д.
69057, м. Запоріжжя, вул. Новобудов, 3
Тел.: +38 (050) 347-05-68
e-mail: vega_center@i.ua

ДОНЕЦЬК

ТОВ «ВКФ “Універсальний бізнес”»
83096, м. Донецьк, вул. Куйбишева, 131-Г
Тел.: +38 (062) 345-63-08
+38 (062) 348-37-92
+38 (062) 348-37-86
e-mail: ksd@kreda.net.ua

Одеський підрозділ

65063, м. Одеса, вул. Арміїська, 8-В
тел. +38 (048) 776-07-67
e-mail: odessa@bookclub.ua

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

служба роботи з клієнтами:

тел. +38 (057) 783-88-88

e-mail: support@bookclub.ua

Інтернет-магазин: www.bookclub.ua

«Книжковий клуб», а/с 84, Харків, 61001

Журавльов Д. В.

Ж91 100 ключових подій української історії / Д. В. Журавльов. —
Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. —
400 с.

ISBN 978-966-14-5667-8

У книзі подано інформацію про ключові події ІХ—ХХ ст., що вплинули на життя України та українців у багатьох аспектах: політичному, соціальному, культурному. Детально розглянуто як передумови й причини кожної події, так і її перебіг та наслідки для сучасного нашої країни.

УДК 94(477)
ББК 63.3(4УКР)